

**SEJARAH PERUBAHAN SOSIOEKONOMI
MASYARAKAT BIDAYUH BUKAR-SADONG DI
DAERAH SERIAN, SAMARAHAN,
SARAWAK: 1963-2010**

PERPUSTAKAAN
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

ANGELINA ANAK ANSLEY

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

**FAKULTI KEMANUSIAAN, SENI DAN WARISAN
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH
2014**

**SEJARAH PERUBAHAN SOSIOEKONOMI
MASYARAKAT BIDAYUH BUKAR-SADONG DI
DAERAH SERIAN, SAMARAHAN,
SARAWAK: 1963-2010**

ANGELINA ANAK ANSLEY

UMS

**TESIS INI DIKEMUKAKAN UNTUK MEMENUHI
SYARAT MEMPEROLEH IJAZAH SARJANA
SASTERA**

**FAKULTI KEMANUSIAAN, SENI DAN WARISAN
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH
2014**

UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

BORANG PENGESAHAN STATUS TESIS

JUDUL: SEJARAH PERUBAHAN SOSIOEKONOMI MASYARAKAT BIDAYUH BUKAR-SADONG DI DAERAH SERIAN, SAMARAHAN, SARAWAK: 1963-2010

IJAZAH: SARJANA SASTERA

Saya ANGELINA ANAK ANSLEY, Sesi Pengajian 2011-2014, mengaku membenarkan tesis Sarjana ini disimpan di Perpustakaan Universiti Malaysia Sabah dengan syarat kegunaan seperti berikut:-

1. Tesis ini adalah hak milik Universiti Malaysia Sabah.
2. Perpustakaan Universiti Malaysia Sabah dibenarkan membuat salinan untuk tujuan pengajian sahaja.
3. Perpustakaan dibenarkan membuat salinan tesis ini sebagai bahan pertukaran antara institusi pengajian tinggi.
4. Sila tanda (/)

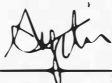
SULIT

(Mengandungi maklumat berdarjah keselamatan atau kepentingan Malaysia seperti yang termaktub di dalam AKTA RAHSIA RASMI 1972)

TERHAD

(Mengandungi maklumat TERHAD yang telah ditentukan oleh organisasi/badan di mana penyelidikan dijalankan)

TIDAK TERHAD

(Tandatangan Penulis)

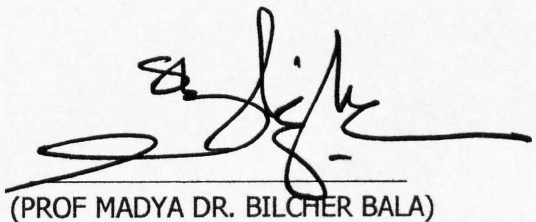
(Tandatangan Pustakawan)

NURULAIN BINTI ISMAIL
LIBRARIAN

UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

Alamat Tetap: Jabatan Kerja Raya,
94700 Serian,
Samarahan,
Sarawak.

Tarikh: 20 Ogos 2014

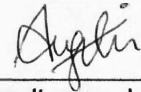

(PROF MADYA DR. BILCHER BALA)

PENGAKUAN CALON

Karya ini adalah hasil kerja saya sendiri kecuali nukilan, ringkasan dan rujukan yang setiap satunya telah saya jelaskan sumbernya.

20 Ogos 2014

Angelina anak Ansley
PA20118010

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

PENGESAHAN

NAMA : **ANGELINA ANAK ANSLEY**

KAD MATRIK : **PA20118010**

TAJUK : **SEJARAH PERUBAHAN SOSIOEKONOMI MASYARAKAT
BIDAYUH BUKAR-SADONG DI DAERAH SERIAN,
SAMARAHAN, SARAWAK: 1963-2010**

SARJANA : **SARJANA SASTERA (SEJARAH)**

TARIKH VIVA : **11 JULAI 2014**

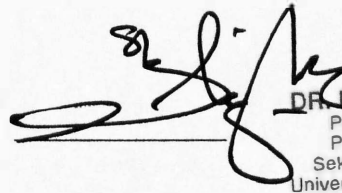
UMS

DISAHKAN OLEH MALAYSIA SABAH

1. PENYELIA UTAMA

Bilcher Bala

Tandatangan

DR. BILCHER BALA
Professor Madya
Program Sejarah
Sekolah Sains Sosial
Universiti Malaysia Sabah.

2. PENYELIA BERSAMA

Baszley Bee

BASZLEY BEE B. BASRAH BEE
Head Of Borneo Archaeological Research Unit
Universiti Malaysia Sabah

PENGHARGAAN

Penulis ingin mengucapkan rasa kesyukuran kepada Tuhan kerana berjaya menyempurnakan penulisan yang bertajuk Sejarah Perubahan Sosioekonomi Masyarakat Bidayuh Bukar-Sadong di Daerah Serian, Samarahan, Sarawak : 1963-2010 yang merupakan tesis sarjana penulis. Pertama sekali, penulis ingin mengucapkan terima kasih kepada Prof. Madya Dr. Bilcher Bala selaku penyelia utama dan Encik Baszley Bee selaku penyelia bersama kerana telah memberikan tunjuk ajar dan bimbingan sepanjang menyiapkan penulisan ini. Ucapan terima kasih juga ditujukan kepada pensyarah Program Sejarah Fakulti Kemanusiaan, Seni dan Warisan Universiti Malaysia Sabah iaitu Prof. Dr. Sabihah Osman, Prof. Madya Dr. A. Rahman Tang Abdullah, Dr. Maureen De Silva, Encik Mohamad Shaukhi Mohd. Radzi dan Encik Mosli Tarsat. Tidak lupa juga kepada Dr. Ahi Sarok selaku pemeriksa luaran bagi penulisan ini.

Ucapan terima kasih juga ditujukan kepada pihak yang membantu penulis dalam mendapatkan data. Antaranya ialah pihak Hospital Daerah Serian, Majlis Adat Istiadat Negeri Sarawak, Arkib Muzium Negeri Sarawak, Arkib Negara Cawangan Sarawak, Pustaka Negeri Sarawak, Jabatan Pertanian Serian, Jabatan Pertanian Negeri Sarawak, Pejabat Pelajaran Daerah Serian, Pejabat Daerah Serian, Jabatan Pelajaran Negeri Sarawak, SALCRA serta Dayak Bidayuh National Association (DBNA).

Penulis turut mengucapkan berbanyak terima kasih kepada responden yang sudi meluangkan masa untuk ditemubual iaitu Temenggung Robert Sulis Ridu, Pemanca Edward Sian anak Jangol, Penghulu James Jen anak Landong, En. Daka anak Baba, En. Simpoh anak Selik, En. Gabriel Nyabo, En. Usud anak Jalang dan En. Nyantau anak Nyadol.

Kepada keluargaku, jutaan terima kasih diucapkan kepada kedua-dua ibu bapa iaitu En. Ansley anak Michael Murphy dan Pn. Garsi anak Lugli serta adik-adik penulis iaitu Blondigel, Crisilla dan D'valggio. Tidak lupa juga kepada datuk penulis, En. Michael Murphy yang ditemubual dalam menyiapkan penulisan ini. Akhir sekali, penulis mengucapkan terima kasih kepada rakan-rakan seperjuangan yang memberikan semangat sepanjang tempoh pengajian ini.

Angelina anak Ansley
20 Ogos 2014

ABSTRAK

Masyarakat Bidayuh Bukar-Sadong ialah salah satu kumpulan peribumi luar bandar yang masih ketinggalan dari aspek pembangunan sosioekonomi. Sejak kemerdekaan sehingga tahun 2010, kerajaan Malaysia telah melaksanakan pelbagai usaha untuk membangunkan taraf sosial dan ekonomi penduduk luar bandar, termasuklah masyarakat Bidayuh Bukar-Sadong. Dalam aspek sosial, kerajaan telah memperuntukan kemudahan dalam aspek pendidikan, kesihatan, jalan raya, elektrik dan air. Pembangunan aspek ekonomi ialah dengan memberikan skim bantuan daripada Jabatan Pertanian dan projek pembangunan tanah oleh SALCRA. Usaha pembangunan sosial dan ekonomi memberikan kesan terhadap taraf sosioekonomi masyarakat Bidayuh Bukar-Sadong. Kesan yang dialami masyarakat Bidayuh Bukar-Sadong dilihat menerusi dua tahap iaitu sebelum dan selepas tahun 1980. Sebelum tahun 1980, penyediaan aspek sosial dan ekonomi oleh kerajaan adalah kurang memuaskan dan kesannya, taraf sosioekonomi masyarakat Bidayuh Bukar-Sadong masih mundur. Selepas tahun 1980, pembangunan aspek sosial dan ekonomi semakin memuaskan ekoran pelaksanaan projek pembangunan tanah oleh SALCRA. Walau bagaimanapun, disebabkan terdapatnya isu, cabaran dan keluhan daripada masyarakat Bidayuh Bukar-Sadong, sehingga tahun 2010, taraf sosioekonomi masyarakat Bidayuh Bukar-Sadong masih mundur. Pendekatan kualitatif telah digunakan untuk menjelaskan data berasaskan sumber primer, sumber lisan, sumber sekunder. Hasil kajian ini penting kepada usaha memahami proses pembangunan sosioekonomi dalam kalangan masyarakat luar bandar di Sarawak.

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

ABSTRACT

HISTORY OF SOCIO-ECONOMIC TRANSFORMATION AMONG THE BIDAYUH BUKAR-SADONG IN SERIAN DISTRICT, SAMARAHAN, SARAWAK: 1963-2010

Bidayuh Bukar-Sadong is one of the rural indigenous groups that still lagging behind in terms of socio-economic development. Since independence until 2010, the Malaysian government has undertaken various efforts to develop social and economic status of the rural population, including the Bidayuh Bukar-Sadong. In the social aspect, the government has allocated facilities in education, health, roads, electricity and water. Development in their economic aspects is through assistance scheme from Department of Agriculture and also through land development by SALCRA. Social and economic development project have impacts on Bidayuh Bukar-Sadong socio-economic status. Effects against the Bidayuh Bukar-Sadong seen through two stages, before and after 1980. Before 1980, the provision of social and economic aspects by the government are not satisfactory and the Bidayuh Bukar-Sadong socio-economic status are still underdeveloped. After 1980, the development of social and economic aspects are more satisfactory due to the implementation of land development projects by SALCRA. However, because of issues, challenges and concerns, the Bidayuh Bukar-Sadong socio-economic status are still underdeveloped until the year 2010. A qualitative approach was used to explain the data based on primary sources, oral sources, secondary sources. These findings are important to understand the process of socio-economic development of rural communities in Sarawak.

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

SENARAI KANDUNGAN

	Halaman
TAJUK	i
PENGAKUAN CALON	ii
PENGESAHAN	iii
PENGHARGAAN	iv
ABSTRAK	v
<i>ABSTRACT</i>	vi
SENARAI KANDUNGAN	vii
SENARAI JADUAL	x
SENARAI CARTA	xiii
SENARAI PETA	xiv
SENARAI FOTO	xv
SENARAI SINGKATAN	xvi
SENARAI LAMPIRAN	xviii
BAB 1: PENDAHULUAN	
1.1 Pengenalan	1
1.2 Permasalahan Kajian	1
1.3 Objektif Kajian	2
1.4 Sorotan Literatur	3
1.5 Kepentingan Kajian	11
1.6 Metodologi Kajian	12
1.7 Skop Kajian	14
1.8 Pembahagian Bab	17
1.9 Kesimpulan	18
BAB 2: LATAR BELAKANG SOSIOEKONOMI MASYARAKAT BIDAYUH SEBELUM TAHUN 1963	
2.1 Pengenalan	19
2.2 Konsep Masyarakat	19
2.3 Identiti Masyarakat Bidayuh	20
2.4 Populasi Masyarakat Bidayuh	28
2.5 Sub-Etnik dan Dialek Bidayuh di Sarawak	30
2.5.1 Lima Belas Kumpulan Kecil dalam Sub-Etnik Bukar-Sadong	37

2.6	Latar Belakang Sosioekonomi Sebelum Tahun 1963	46
2.6.1	Zaman Kesultanan Brunei	46
2.6.2	Zaman Dinasti Brooke	49
2.6.3	Zaman Pendudukan Jepun	58
2.6.4	Zaman Kolonial British	59
2.7	Hierarki Sosial Sebelum 1963	70
2.8	Kesimpulan	70

**BAB 3: PERUBAHAN SOSIAL MASYARAKAT BIDAYUH BUKAR
SADONG 1963-2010**

3.1	Pengenalan	72
3.2	Perubahan Sosial Masyarakat Bidayuh Bukar-Sadong	72
3.2.1	Pendidikan	73
	a. Tahap Pertama: 1963-1980	73
	b. Tahap Kedua: 1980-2010	82
3.2.2	Kesihatan	98
	a. Tahap Pertama: 1963-1980	98
	b. Tahap Kedua: 1980-2010	100
3.2.3	Kemudahan Infrastruktur	102
	a. Tahap Pertama: 1963-1980	102
	b. Tahap Kedua: 1980-2010	104
3.2.4	Hubungan Sosial Masyarakat Bidayuh Bukar-Sadong	109
3.3	Kesimpulan	111

**BAB 4: PERUBAHAN EKONOMI MASYARAKAT BIDAYUH BUKAR
SADONG 1963-2010**

4.1	Pengenalan	113
4.2	Perubahan Ekonomi Selepas Merdeka	113
4.3	Sebelum Tahun 1980	117
	4.3.1 Padi	117
	4.3.2 Getah dan Lada	122
	4.3.3 Sektor Lain	127
	4.3.4 Kesan Perubahan Ekonomi Terhadap Masyarakat Bidayuh Bukar-Sadong 1963-1980	128
4.4	Selepas tahun 1980-2010	131
	4.4.1 Padi	131

4.4.2	Getah dan Lada	136
4.4.3	Koko	141
4.4.4	Teh	145
4.4.5	Kelapa Sawit	152
4.4.6	Penternakan	155
4.4.7	Pekerjaan lain	157
4.4.8	Kesan perubahan ekonomi terhadap Masyarakat Bidayuh Bukar-Sadong 1980-2010	158
4.5	Kesimpulan	161

BAB 5: ISU DAN CABARAN DALAM PERUBAHAN SOSIOEKONOMI

5.1	Pengenalan	163
5.2	Isu dan Cabaran dalam Perubahan Sosioekonomi	163
	5.2.1 Pengaruh Budaya	163
	5.2.2 Kemiskinan dan Rendahnya Taraf Akademik	171
	5.2.3 Masalah Pelaksanaan Dasar oleh Pemerintah (Kerajaan)	173
	5.2.4 Ancaman dan Keluhan	178
5.3	Langkah yang Telah Diambil	181
	5.3.1 Peranan Pemimpin Masyarakat Bidayuh dan DBNA	181
	5.3.2 Peranan Kerajaan	186
	5.3.3 Perubahan Sikap Masyarakat Bidayuh Itu Sendiri	189
5.4	Kesimpulan	190

BAB 6: PENUTUP

RUJUKAN

LAMPIRAN

SENARAI JADUAL

	Halaman	
Jadual 2.1	Penduduk Bidayuh di Sarawak antara Tahun 1939-1962	29
Jadual 2.2	Kumpulan Bidayuh di Sarawak	35
Jadual 2.3	Beberapa Patah Perkataan dalam Bahasa Bidayuh	37
Jadual 2.4	Perbelanjaan Pendidikan dari Tahun 1876-1938	52
Jadual 2.5	Bilangan Sekolah Mengikut Jenis	53
Jadual 2.6	Pertumbuhan Sekolah Mubaligh Selepas Perang, 1946-1954	60
Jadual 2.7	Kadar Kenal Huruf dalam Peribumi Sarawak pada Tahun 1947	61
Jadual 2.8	Penubuhan dan Penutupan Sekolah Rendah Roman Katolik di Sadong, Serian	63
Jadual 3.1	Bilangan Murid Sekolah St. Teresa Mengikut Kaum pada Bulan Oktober 1963 dan September 1964	74
Jadual 3.2	Enrolmen pelajar SMK Serian pada Tahun 1965 dan 1966	76
Jadual 3.3	Enrolmen Mengikut Etnik di Sarawak pada Tahun 1967	77
Jadual 3.4	Peratusan Peningkatan Enrolmen Mengikut Etnik pada Tahun 1960 dan 1967	78
Jadual 3.5	Sekolah Rendah di Daerah Serian pada Tahun 1967	78
Jadual 3.6	Kadar Kenal Huruf dan Peratusan bagi Penduduk Berumur 10 Tahun ke Atas Mengikut Kumpulan Etnik Sarawak, 1960-1980.	81
Jadual 3.7	Bilangan Masyarakat Bidayuh di Bandar dan Luar Bandar yang Mendapat Pendidikan Mengikut Jantina dan Kumpulan Umur pada Tahun 1980	84
Jadual 3.8	Jumlah Professional Bumiputera yang Berdaftar di Malaysia pada Tahun 1988	85
Jadual 3.9	Jumlah Mahasiswa/i, Pelajar Asasi/ Matrikulasi dan Diploma Berbangsa Bidayuh bagi Sesi 1989/1990 di Universiti Tempatan.	86
Jadual 3.10	Bilangan Pelajar Bidayuh di Sekolah Menengah di Sarawak Mengikut Jantina Seperti pada 31 Jan 1988.	86
Jadual 3.11	Pencapaian Pendidikan Masyarakat Bidayuh Mengikut Peringkat pada Tahun 2000	94

Jadual 3.12	Kehadiran Etnik Bidayuh ke Sekolah Mengikut Kumpulan Umur pada Tahun 2000	95
Jadual 3.13	Pencapaian PMR SMK Taeë Tahun 2008-2010	97
Jadual 3.14	Jumlah Kedatangan Pesakit Luar ke Hospital Serian Mengikut Etnik, 1996-2010.	101
Jadual 3.15	Peruntukan Pembinaan di Daerah Serian Tahun 1971	104
Jadual 3.16	Projek Naik Taraf Jalan Raya di Daerah Serian di Bawah RMK-9	106
Jadual 4.1	Keluasan dan Hasil Padi Sawah dan Padi Bukit di Bahagian Pertama (1963/64 -1970/71)	120
Jadual 4.2	Keluasan (Ha) Bahagian Pertama di bawah <i>Assistance to Padi Planters Scheme</i> (APPS) 1966-1969	120
Jadual 4.3	Keluasan dan Hasil Padi di Bahagian Pertama Sarawak Tahun 1971-1980	122
Jadual 4.4	Eksport Getah di Sarawak Tahun 1963 -1965	123
Jadual 4.5	Eksport Lada Sarawak antara Tahun 1960-1965	123
Jadual 4.6	Pekerja Bidayuh Mengikut Industri pada Tahun 1970	128
Jadual 4.7	Peraturan Pembahagian Isi Rumah Mengikut Kategori dan Sektor Etnik dan Pendapatan Bulanan pada Tahun 1976	130
Jadual 4.8	Anggaran Keluasan dan Pengeluaran Padi Sawah dan Padi Bukit di Daerah Serian pada Tahun 1980-1984	132
Jadual 4.9	Keluasan dan Pengeluaran Padi Sawah dan Padi Bukit di Daerah Serian Pada Tahun 1990-1999.	133
Jadual 4.10	Harga Padi di Sarawak Tahun 1980 dan 1998 (RM/100 kg)	134
Jadual 4.11	Anggaran Keluasan Padi dan Pengeluaran Beras di Daerah Serian antara Tahun 2000-2010 (Hektar)	135
Jadual 4.12	Nilai Import Beras di Sarawak antara Tahun 2001-2010(RM)	136
Jadual 4.13	Perubahan Keluasan Ladang Getah di Bahagian Pertama Sarawak pada Tahun 1981, 1982, 1983, 1985 (Hektar)	137
Jadual 4.14	Anggaran Keluasan Kawasan Getah di Bahagian Samarahan, 1987-1997 (Hektar)	137
Jadual 4.15	Anggaran Keluasan Tanaman Lada di Bawah Skim Subsidi Lada di Bahagian Samarahan 1980-1990 (Hektar)	138
Jadual 4.16	Keluasan Getah dan Lada antara tahun 1995-1999	139

Jadual 4.17	Keluasan Getah dan Lada di Daerah Serian 2000-2010 (Hektar)	140
Jadual 4.18	Anggaran Keluasan Koko Mengikut di Daerah Bahagian Samarahan antara Tahun 1985-2000 (hektar)	144
Jadual 4.19	Harga Koko pada Tahun 1998 dan 1999 (RM/100kg)	144
Jadual 4.20	Jumlah Penduduk yang Terlibat dengan Projek Teh	145
Jadual 4.21	Keluasan yang Ditanam dengan Kelapa Sawit dan Jumlah Peserta pada Tahun 1998 dan 2000	154
Jadual 4.22	Bilangan Pemilik Tanah dan Kampung yang Terlibat dalam Projek SALCRA Tahun 2004	155
Jadual 4.23	Pekerja Bidayuh Mengikut Industri pada Tahun 1980 dan 1991	157
Jadual 5.1	Presiden DBNA Sejak Tahun 1955 Sehingga Kini	183
Jadual 5.2	Keputusan Pilihan Raya Dewan Undangan Negeri Sarawak 1996	188
Jadual 5.3	Keputusan Pilihan Raya Umum Parlimen 1999 Sarawak	188

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

SENARAI CARTA

Halaman

Carta 5.1	Hubungkait antara Masalah Kemiskinan dan Rendahnya Pencapaian Taraf Akademik dalam Kalangan Masyarakat Bidayah	171
-----------	--	-----

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

SENARAI PETA

		Halaman
Peta 2.1	Lokasi Sub-etnik Bidayah di Sarawak	34
Peta 4.1	Lokasi Skim Koko Kampung Tae	142
Peta 4.2	Lokasi Projek Penanaman Teh	147
Peta 4.3	Lokasi Ladang Kelapa Sawit Milik SALCRA	155

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

SENARAI FOTO

		Halaman
Foto 3.1	Jambatan di Kampung Mentu Tapu	108
Foto 4.1	Anak Pokok Teh yang Mula Ditanam pada Tahun 1983	148
Foto 4.2	Ladang Teh Mayang pada Tahun 1985	148
Foto 4.3	Pekerja Sedang Memetik Daun Teh	151
Foto 4.4	Pembungkusan Teh Mayang Sebelum Dijual	151
Foto 4.5	Peket Mayang Teh	152
Foto 4.6	Ladang Kelapa Sawit Milik SALCRA	153
Foto 5.1	Gambar Guru dan Kakitangan di Sekolah Rendah Bantuan St. John Taeë Tahun 1980.	175

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

SENARAI SINGKATAN

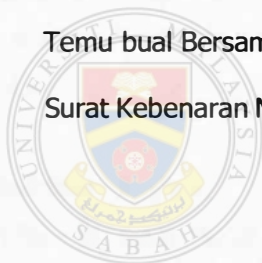
BERNAS	Beras Nasional
BKP	Biasiswa Kecil Persekutuan
BKPU	Biasiswa Kelas Persediaan Universiti
BMA	British Military Administration
BN	Barisan Nasional
DBNA	Dayak Bidayuh National Association
DEB	Dasar Ekonomi Baru
DUN	Dewan Undangan Negeri
Ha	Hektar
JCE	Junior Cambridge
JKKK	Jawatankuasa Kemajuan Keselamatan Kampung
KBSM	Kurikulum Baru Sekolah Menengah
KBSR	Kurikulum Baru Sekolah Rendah
Kg	Kilogram
KPM	Kementerian Pelajaran Malaysia
KPT	Kementerian Pengajian Tinggi
KWAPM	Tabung Kumpulan Wang Amanah Pelajar Miskin
MSSM	Majlis Sukan Sekolah-Sekolah Malaysia
NCR	Native Customary Right
PBB	Pesaka Bumiputra Bersatu
PBDS	Parti Bansa Dayak Sarawak
PMR	Penilaian Menengah Rendah
PSS	Program Susu Sekolah
PTPTN	Akta Perbadanan Tabung Pendidikan Tinggi Negara
RC	Roman Katolik
RISDA	Rubber Industry Smallholders Development Authority

RM	Ringgit Malaysia
RMK-9	Rancangan Malaysia ke-9
RMT	Rancangan Makanan Tambahan
SALCRA	Lembaga Penyatuan dan Pemulihan Tanah Sarawak atau Sarawak Land Consolidation and Rehabilitation Authority
SBT	Skim Baucar Tuisyen
SPBT	Skim Pinjaman Buku Teks
SDA	Seven Days Adventist
SESCO	Sarawak Energy Supply Corporation
SMK	Sekolah Menengah Kerajaan, Sekolah Menengah Kebangsaan
SNAP	Sarawak National Party
SPG	The Society for the Propagation of the Gospel atau Anglikan
SPM	Sijil Pelajaran Malaysia
SRK	Sekolah Rendah Kerajaan
SRP	Sijil Rendah Pelajaran
SUPP	Sarawak United People's Party
UNIMAS	Universiti Malaysia Sarawak

SENARAI LAMPIRAN

		Halaman
Lampiran A	Ringkasan Perpindahan Masyarakat Bidayuh Kumpulan Bukar	232
Lampiran B	Ringkasan Perpindahan Masyarakat Bidayuh Kumpulan Taup	233
Lampiran C	Ringkasan Perpindahan Masyarakat Bidayuh Kumpulan Sambat	234
Lampiran D	Ringkasan Perpindahan Masyarakat Bidayuh Kumpulan Sumpas	235
Lampiran E	Ringkasan Perpindahan Masyarakat Bidayuh Kumpulan Temong	236
Lampiran F	Ringkasan Perpindahan Masyarakat Bidayuh Kumpulan Riih	237
Lampiran G	Ringkasan Perpindahan Masyarakat Bidayuh Kumpulan Kujang	238
Lampiran H	Ringkasan Perpindahan Masyarakat Bidayuh Kumpulan Gahat	239
Lampiran I	Ringkasan Perpindahan Masyarakat Bidayuh Kumpulan Sambat	240
Lampiran J	Rumah Tradisi Bidayuh (<i>headhouse</i>) di Kampung Munggu Babi pada Tahun 1904	241
Lampiran K	<i>Bari</i>	242
Lampiran L	Senarai Nama Kampung, Ketua Kaum, Jumlah Pintu, Jumlah Penduduk di Kawasan Bukar, Serian pada Tahun 2010.	243
Lampiran M	Senarai Nama Kampung, Ketua Kaum, Jumlah Pintu, Jumlah Penduduk di Kawasan Ampungan/ Seroban/ Sadong, Serian pada Tahun 2010	244
Lampiran N	Senarai Nama Kampung, Ketua Kaum, Jumlah Pintu, Jumlah Penduduk di Kawasan Mengarat, Serian pada Tahun 2010.	245
Lampiran O	Senarai Nama Kampung, Ketua Kaum, Jumlah Pintu, Jumlah Penduduk di Kawasan Batang Ruben, Serian pada Tahun 2010	246

Lampiran P	Senarai Nama Kampung, Ketua Kaum, Jumlah Pintu, Jumlah Penduduk di Kawasan Kedup, Serian pada Tahun 2010	247
Lampiran Q	Senarai Nama Kampung, Ketua Kaum, Jumlah pintu, Jumlah Penduduk di kawasan Tebedu, Serian pada Tahun 2010	249
Lampiran R	Senarai Nama Murid Darjah 6 Sekolah St. Teresa Tahun 1964	250
Lampiran S	Senarai Nama Murid di Sekolah St. Justin, Terbat pada tahun 1961	252
Lampiran T	Temu bual Bersama Encik Nyantau anak Nyadol	253
Lampiran U	Temu bual Bersama Encik James Jen anak Landong	254
Lampiran V	Temu bual Bersama Encik Daka anak Baba	255
Lampiran W	Temu bual Bersama Encik Edward Sian anak Jangol	256
Lampiran X	Temu bual Bersama Encik Simpoh anak Selik	257
Lampiran Y	Temu bual Bersama Encik Usud anak Jalang	258
Lampiran Z	Surat Kebenaran Membuat Penyelidikan	259

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

BAB 1

PENDAHULUAN

1.1 Pengenalan

Kajian ini meninjau sejarah perubahan sosioekonomi masyarakat Bidayuh Bukar-Sadong di Daerah Serian, Samarahan, Sarawak. Usaha kajian ini adalah untuk menganalisis proses perubahan dan pembangunan sesebuah masyarakat di luar bandar. Pembangunan masyarakat merujuk kepada proses perubahan dan peningkatan taraf hidup agar menjadi lebih baik dari sebelumnya. Justeru, kajian ini membincangkan perubahan taraf sosioekonomi sesebuah masyarakat Bidayuh Bukar-Sadong kesan daripada pembangunan aspek sosial dan ekonomi. Secara tidak langsung, perbincangan menyentuh peranan kerajaan dalam membangunkan taraf sosioekonomi masyarakat melalui skim dan program pembangunan. Bab ini membincangkan permasalahan kajian, objektif kajian, sorotan literatur, kepentingan kajian, metodologi kajian, skop kajian dan pembahagian bab.

1.2 Permasalahan Kajian

Sejak kemerdekaan Sarawak pada tahun 1963, isu kemiskinan penduduk luar bandar menjadi tumpuan dasar pembangunan kerajaan Malaysia. Masyarakat Bidayuh Bukar-Sadong tidak terkecuali dari isu kemunduran sosioekonomi kerana tinggal di kawasan luar bandar dan kebanyakannya menjalankan ekonomi pertanian. Dalam aspek sosial, masyarakat Bidayuh kebanyakannya tidak mendapat pendidikan tinggi, berpegang kuat kepada budaya tradisi dan penempatan mereka kurang disediakan dengan kemudahan asas.

Selepas kemerdekaan, taraf sosioekonomi masyarakat Bidayuh Bukar-Sadong mundur berbanding etnik lain di Sarawak. Sektor pertanian adalah sektor utama yang diceburi dan kegiatan ekonomi pertanian merupakan salah satu punca kemunduran mereka. Tanaman utama masyarakat Bidayuh Bukar-Sadong ialah padi dan terdapat juga yang menanam tanaman komersil untuk memperolehi wang tetapi bilangan mereka adalah sedikit. Dalam aspek sosial pula, masyarakat Bidayuh Bukar-Sadong mendapat taraf pendidikan yang rendah, tinggal dalam kawasan yang terpencil dan kurang kemudahan asas serta sukar dihubung melalui jalan raya. Walaupun terdapat usaha kerajaan membangunkan taraf sosioekonomi mereka menerusi jabatan dan agensi

tertentu, namun masyarakat Bidayuh Bukar-Sadong masih hidup dalam belunggu kemiskinan.

Satu projek pembangunan tanah telah dilaksanakan oleh kerajaan negeri Sarawak. Tanah peribumi yang terbiar dan akan dibangunkan oleh agensi pembangunan tanah. Di kawasan Serian, SALCRA mula beroperasi di atas tanah milik masyarakat Bidayuh Bukar-Sadong pada awal 1980-an. Pelaksanaan projek SALCRA di kawasan masyarakat Bidayuh Bukar-Sadong menandakan satu perubahan baharu dalam sosioekonomi masyarakat Bidayuh Bukar-Sadong. Selain membangunkan ekonomi, kerajaan juga penambahan bilangan sekolah rendah, menyediakan klinik desa, menaik taraf jalan raya, serta penyediaan kemudahan elektrik dan air. Walau bagaimanapun, sehingga abad ke-21, taraf sosioekonomi masyarakat Bidayuh Bukar-Sadong masih mundur sedangkan pelbagai usaha telah dilakukan oleh pihak kerajaan menerusi agensi tertentu.

Berdasarkan permasalahan tersebut, timbul tiga persoalan. Pertama, apakah perubahan yang dilakukan dalam meningkatkan taraf sosioekonomi masyarakat Bidayuh Bukar-Sadong. Persoalan kedua, bagaimanakah kesan perubahan terhadap masyarakat Bidayuh Bukar-Sadong ekoran daripada dasar kerajaan Malaysia? Ketiga, apakah cabaran yang terdapat dalam perubahan sosioekonomi masyarakat Bidayuh Bukar-Sadong dan langkah-langkah yang telah diambil untuk mengatasi cabaran ini?

1.3 Objektif Kajian

Objektif pertama ialah membincangkan usaha pembangunan kerajaan Malaysia dan kesannya terhadap sosioekonomi masyarakat Bidayuh Bukar-Sadong menerusi agensi tertentu. Usaha pembangunan kerajaan adalah menerusi skim mengikut jenis tanaman daripada Jabatan Pertanian, pembangunan tanah, penambahan bilangan sekolah, penyediaan klinik kesihatan, jalan raya serta bekalan air dan elektrik. Secara tidak langsung, usaha ini memberikan kesan terhadap perubahan sosioekonomi masyarakat Bidayuh Bukar-Sadong.

Objektif yang kedua ialah membincangkan kesan perubahan dalam aspek sosial dan ekonomi terhadap masyarakat Bidayuh Bukar-Sadong. Kesan perubahan akan mempengaruhi taraf sosioekonomi masyarakat Bidayuh Bukar-Sadong.

Sehingga abad ke-21, tahap sosioekonomi masyarakat Bidayuh Bukar-Sadong masih mundur walaupun pelbagai usaha telah dilakukan. Hal ini kerana terdapat cabaran yang timbul dalam proses perubahan sosioekonomi masyarakat Bidayuh Bukar-Sadong itu sendiri. Oleh yang demikian, objektif kajian yang ketiga ialah untuk membincangkan cabaran dalam perubahan sosioekonomi masyarakat Bidayuh Bukar-Sadong dan langkah-langkah telah diambil mengatasi cabaran tersebut.

1.4 Sorotan Literatur

Penulisan yang berkaitan dengan masyarakat Bidayuh banyak dikaji oleh sarjana dari pelbagai disiplin ilmu. Akan tetapi, kajian tentang sejarah perubahan sosioekonomi masyarakat yang menumpu kepada salah satu sub-etnik iaitu Bidayuh Bukar-Sadong di Daerah Serian belum pernah dilakukan. Antara aspek yang disentuh dalam penulisan ini ialah konsep, latar belakang Bidayuh, Bidayuh Bukar-Sadong, sosial, ekonomi dan cabaran.

Aspek utama yang dibincangkan dalam kajian ini ialah konsep perubahan, sosial dan ekonomi. Pemahaman tentang konsep perubahan sosial dan ekonomi menjadi panduan dalam penulisan ini. Rozalli Hashim (2005)¹ dalam karyanya membincangkan dengan terperinci konsep sosial serta peranan sosial dan ekonomi yang bertindak sebagai pendorong perubahan sesebuah masyarakat. Perubahan sosial merupakan sebuah pergerakan masyarakat dari satu peringkat kehidupan ke satu peringkat yang lain, sama ada peringkat yang baharu itu membawa kebaikan atau sebaliknya. Perubahan tersebut akan melambangkan pergerakan yang dihadapi dan dilalui oleh masyarakat tersebut. Beliau menjelaskan lebih lanjut tentang ciri-ciri perubahan dan komponen yang terdapat dalam perubahan sosial. Ekonomi sebagai pendorong perubahan turut dibincangkan dalam karya Ahmad Shukri Mohd. Nain dan Rosman Md. Yusoff (2003)² dengan menyatakan ekonomi sebagai bidang yang menyelesaikan keperluan asas manusia melalui penggembleran segala sumber ekonomi yang ada dengan berasaskan prinsip serta teori tertentu dalam suatu sistem ekonomi yang dianggap efektif dan efisien.

Terdapat beberapa karya penulis yang membincangkan latar belakang masyarakat Bidayuh sebelum merdeka. Orang Eropah yang datang ke Sarawak bersama-sama James Brooke sering keliru antara masyarakat Iban dan Bidayuh kerana

¹ Rozalli Hashim, *Pengurusan Pembangunan*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 2005.

² Ahmad Shukri Mohd. Nain dan Rosman Md. Yusoff, *Konsep, Teori, Dimensi dan Isu Pembangunan*, Skudai: Universiti Teknologi Malaysia, 2003.